

TÁRNOK ATTILA

V. S. NAIPAUL GYARMATI GYÖKEREI ÉS A KARIBI TÁRSADALOM

Egyszerre három fejlődő világbeli térségben otthonos: indiai származású karibi szerző, és több szálon kötődik Afrikához, de több mint a három kultúra örökségéből eredő mimikri, holott valójában nem tartozik egyikhez sem.

Míg az angol nyelvű gyarmati és poszt-koloniális irodalmat szinte átláthatatlan tömegű szövegtest alkotja, a teljes korpuszon belül a karibi, más elnevezés szerint nyugat-indiai angol nyelvű irodalom, Kenneth Ramchand becslése szerint, viszonylag korlátozott számú alkotást tartalmaz: „1903 és 1967 között 162 regény és novelláskötet jelent meg hat nyugat-indiai területen élő ötvenhat író neve alatt.”¹ Jóllehet a karibi irodalom 1967 után is élénken fejlődött, nem kis részben köszönhetően a BBC *Caribbean Voices* című sorozatának, a témával foglalkozó kutató esetleg még napjainkban is képes lehet számon tartani minden kortárs szerzőt, aki a térséghez kapcsolódik.

A karibi társadalmat a történelem eltérő időszakaihoz köthető, egymástól jól elkülöníthető etnikumok alkotják. Az őslakos arawak és karib népesség gyakorlatilag kihalt: a spanyolok lóháton vadásztak rájuk; aki megmaradt, a brit telepek érkezésével a túlhajsolt munka és a tengerentúlról behurcolt betegségek áldozatává vált.² Az őslakosok hiánya magyarázza, hogy „a Karib-térségben szinte mindenki messziről érkezett: rabszolgák Nyugat-Afrikából, fehér telepek, ültetvényesek és adminisztrátorok Európából, valamint a rabszolgaság eltörlése után vendégmunkások az indiai szubkontinensről”.³ (Részben ez utóbbi népességréteg okán, valamint azért, mert a dán Nyugat-Indiai Társaság, majd őket követve a francia hasonló nevű kereskedelmi vállalkozás évszázadokon át tevékeny-

kedett a térségben, és mert Kolumbusz, meggyőződése szerint, eleve Indiába érkezett volna meg a 15. század végén, jelölhetjük a karibi szigeteket az angol szóhasználatból eredően Nyugat-indiai szigetekként.) Az alábbi táblázat szemlélteti a térség népességének faji sokféleségét a 21. század fordulóján.

	Trinidad	Barbados	Jamaika
összlakosság	1 millió 300 ezer	257 000	2 millió 600 ezer
afrikai	43%	90% (bajanok)	76%
indiai	40%	5%	2%
kevert/mulatt	14%		19%
brit	1%	5%	
kínai	1%		1%
szír és libanoni	1%		2%

(Forrás: David Levinson: *Ethnic Groups Worldwide: A Ready Reference Handbook*. Oryx Press, Phoenix, Arizona, 1998. 317–318, 359–360 és 381–382.)

Mindazonáltal 1650-ben csupán a teljes népesség mintegy 25 százaléka volt fekete bőrű.⁴ Az 1630-as években „több [angol] telepes telepedett le Nyugat-Indiában, mint bármelyik szárazföldi kolóniában”, és kimutatható, hogy „a szigetek gazdasági jelentősége messze felülmúlta Új-Angliáét”. Hilary McD. Beckles adatai szerint „1630 és 1700 között összesen 378 ezer fehér kivándorló érkezett az amerikai kontinensre. Közülük 223 ezer (kb. 60 százalékuk) a tágabb értelemben vett karibi gyarmatokra.⁵ Jóllehet a 17. században a fehér bevándorló lakosság majdnem fele kiszolgáló bér munkás volt, munkájukat fokozatosan kiegészítették, majd felváltották a később Nyugat-Afrikából érkező rabszolgák.”

A 18. század első felében a fehér népesség növekedése sokkal kisebb (számuk 31 000-ról 43 900-ra nőtt), mint a fekete lakosságé ugyanebben az időszakban (114 300-ról 258 500-ra).⁶ A brit fennhatóságú Karib-térségbe érkező afrikaiak többsége nagyjából a mai Nigéria délkeleti részéről, a Biafra-öböl partjairól származik; ez a térség a brit birodalom kereskedői számára egyedül több rabszolgát nyújtott, mint a következő két legfontosabb régió (Közép-Afrika és a Guineai-öböl) együttesen.⁷ A fehér ültetvényes osztály gazdasági sikerében a rabszolga-kereskedelem, az egyre nagyobb számú afrikaiak folyamatos beáramlása kulcs szerepet játszott. George Lamming idéz egy nem dokumentált forrást (valószínűleg C.L.R. James *The Black Jacobins* című munkáját) a transzport körülményeit illetően: „A hajón a rabszolgákat egymás fölött elhelyezkedő galériákban tartották. Ezek mindegyike csupán négy-öt láb hosszú (kevesebb, mint másfél méter) és két-három láb magas volt, ilyenképpen a rabszolgák nem tudtak kinyújtózva feküdni, sem felülni. Zsugorított testhelyzetben utaztak, naponta egyszer hagyhatták el ezeket a blokkokat testmozgás céljából és hogy a tengerészek vödörrel végigöntsék a fekhelyeket. Ám ha a »szállítmány« lázongott, vagy az időjárás

kedvezőtlen volt, előfordult, hogy hetekig a vackukon maradtak. A sok szorongó meztelen test, zúzódások, sebesülések, az oxigénhiány, az eluralkodó fertőzések és szennyeződések megtizedelték a szállítmányt. Viharok idején a csapóajtókat lezárták, és a szörnyű sötétségben hánykolódó hajótestben a feketéket csak a vérző húrukba maró bilincsek tartották a helyükön.⁸

Sok rabszolga halt meg az út során; David Richardson becslése szerint „a brit birodalom kereskedői által 1662 és 1807 között szállított 3,4 millió afrikából körülbelül 450 ezren vesztették életüket”,⁹ az életben maradtakra pedig szörnyű életkörülmények, kényszermunka és akár kínzás várt. A cukortermelés munkáigényes gazdálkodás volt, viszont az afrikai rabszolgák alacsony születési száma és a cukor iránti növekvő európai kereslet egyre több rabszolga behozatalát tette szükségessé. Ami egykor luxusnak számított, az egy főre jutó cukorfogyasztás a 18. században „Nagy-Britanniában 4 fontról (1700) előbb 10 fontra (1748), majd 20 fontra nőtt (1800)”.¹⁰ A folyamatosan érkező rabszolgaszállítmányok következtében a térségben „1748-ban hat afrikai jutott minden egyes fehérre, míg 1815-ben ez az arány tizenkettő az egyhez”.¹¹ 1748-ban a rabszolgák mintegy 60 százalékat hurcolták be Afrikából, 1815-ben ez a szám körülbelül 30 százalék volt.¹² A fekete népesség növekedése az újonnan érkezett afrikaiak csökkenése ellenére a helyben született másod- és harmadgenerációs rabszolgák egyre növekvő számának, a szabályozott és javuló életkörülményeknek, valamint a vegyes faji elemek (kreolizáció) megjelenésének köszönhető: „a fehér ültetvényesek és munkavezetők leszármazottairól van szó, akik gyakran az alárendelt fiatal fekete bőrű rabszolgák közül választottak szeretőt”.¹³ A 18. század második felében jelentősen nőtt a szabad színes bőrűek száma, 1815-ben elérte a teljes népesség 8 százalékat.¹⁴ Jóllehet a brit parlament 1807-ben megszavazta a rabszolgaság eltörlését, illetve „megtiltotta a brit részvételt a rabszolga-kereske-delemben”,¹⁵ a rabszolgák emancipációja még sokáig váratott magára. Egy átmeneti időszak alatt a felszabadított rabszolga „gyakornokká válhat, és a korábbi munkaterületen dolgozhat, majd négy év, illetve mezei munkás esetében hat hónap gyakornoki idő letelte után válik teljesen szabad munkássá”.¹⁶ A brit fennhatóságú Nyugat-Indiai szigetek 1834. július 31-én éjfélkor 750 ezer rabszolga nyerte el a teljes szabadságot, még ha jogaiban nem is vált mindenkivel egyenlővé.¹⁷

Azonban a felszabadított rabszolga gyakran nem volt hajlandó korábbi munkaterületén dolgozni; az elvándorlás munkaerőhiányt eredményezett. Annak érdekében, hogy a keletkező gazdasági vákuumot kitöltsék, az ültetvények kezdetben európai bevándorlókat igyekeztek megnyerni a munka elvégzésére, de törekvésük hamarosan kudarcba fulladt.¹⁸ Alternatív megoldásként 1838-tól kezdődően az indiai szubkontinensen toboroztak vendégmunkásokat egyre növekvő számban. Becslések szerint az 1920-as évekig összesen 1,4 millió ind érkezett a Karib-térségbe.¹⁹

„Az indiai vendégmunkások nagy részét az egykori afrikai rabszolgák szállásaira költöztették”,²⁰ így a vendégmunkás életkörülményei alig lehettek jobbak, mint a rabszolga elődöké. A vendég munkavállaló (*indentured labourer*) számára „az ültetvényt, ahol élt, külön engedély nélkül tilos volt elhagyni, szabad ideje a munka mellett gyakorlatilag nem maradt, és egyéb munkát nem vállalhatott. Kihágás esetén pénzbírsággal vagy fizikai büntetéssel sújtották. Cserébe ingyenes szállást, étkezési jegyeket és teljes mértékben vagy részben megfizetett úti költséget kapott vissza Indiába.”²¹

A vendégmunkások kevesebb mint egyharmada tért végül vissza Indiába a munkaszerződésben rögzített öt- vagy tízéves időszak lejártá után.²² A többség

számára a társadalmi ranglétrán történő esetleges felemelkedés reménye biztosította a motivációt arra, hogy a szigeteken maradjon, egy kis földterületet vásároljon, vagy apróbb vállalkozásba kezdjen.

A nyugat-indiai társadalom struktúrájából adódik, hogy az értelmiségi réteg fejlődését sokáig gátolták a származásbeli hátrányok, és a térség alacsony iskolázottságú tagjai körében nem alakult ki szélesebb igény az irodalmi önkifejezésre. Ahhoz, hogy egy tehetség a korlátok közül kitörjön, elkerülje a társadalom kötöttségeit, kénytelen volt elhagyni a szigetet, ahova korábban érkezett, vagy ahol született, és a tágabb gyarmati világhoz vagy a nagyvároshoz való csatlakozásban remélt új lehetőségeket. A hazáját ilyen módon elhagyó legtöbb szerző konkrét célja tanulmányainak folytatása volt. Tapasztalataikat számos regény tükrözi; a térség egyik legelterjedtebb irodalmi formája a fejlődésregény, a *Bildungsroman*, az ábrázolt életszakasz a gyermekkor.

A Nyugat-Indiákról elszármazott leghíresebb szerző, Vidiadhar Surajprasad Naipaul is közölt ilyen tárgyú munkát, hisz a régió szinte egyetlen írója sem menekülhet a fejlődésregény imperatívuszától. *The Mimic Men* (Az imitátorok) című regény legnagyobb részét a gyermekkor témájának szenteli, és legelőször írt könyvében, amely a közreadás sorrendjét tekintve csak a harmadik, az 1959-ben megjelent novelláskötet (*Miguel Street*) is a történetek során serdülővé érő fiatal fiút használ egyes szám első személyű elbeszélőként. A *Miguel Street* elbeszélései olyan erős hatást gyakoroltak a régióban, hogy David Dabydeen, a Naipaul utáni nemzedék egyik ismert képviselője a történeteket a Kennedy-gyilkosság földrengésszerű hírértékével teszi egyenlővé. „Manapság világszerte sokan emlékeznek arra, mit csináltak, amikor John F. Kennedyt Dallasban meggyilkolták. Jőmagam arra emlékszem ilyen élesen, hol voltam, amikor először olvastam egy nyugat-indiai könyvet, Naipaul *Miguel Street* című kötetét. Brit-Guyanán, New Amsterdamban voltam a házunkban. Tizenegy éves voltam. Bár a házunk általában nyüzsgött, akkoriban kilencen éltünk egy fedél alatt, mégis emlékszem a magányra, amelyben Naipaul kötete volt számomra az egyetlen jelenlét. Hatalmas örömet éreztem a történetek olvasásakor, úgy ismertem benne magamra és környezetemre, mintha először látnám. Olyan szereplők jelentek meg előttem, akik úgy viselkedtek és beszéltek, mint a saját népem, és egy olyan könyv lapjain, amelyet a tanárunk írt elő házi olvasmányként az osztálynak. Egy olyan könyvet, amely érdemes volt rá.”²³

A *Miguel Street* záró történetének elbeszélője is elhagyja Trinidadot, ahogy annyi más karibi regény hősei. Itt a főszereplő orvostudományi tanulmányokat kíván folytatni Nagy-Britanniában. Az utolsó jelenetben a fiú búcsúzik a szigettől, ahova valószínűleg soha nem tér vissza: „Elhagytam őket és mindent. Szaporán lépdeltam a repülőgép felé, vissza se néztem, csak az árnyékomat láttam magam előtt, egy táncoló törpét az aszfalton.”²⁴

Egy olyan pillanatban, amikor Homi Bhabha nem ködösít (ritka alkalom), személyes hangvételű esszéiben ismeri el, mennyire lekötelezettje Naipaulnak. „Saját témám nem közvetlenül az angol szerzőktől származott, akiket pedig nagy érdeklődéssel olvastam, sem az indiai íróktól, akikkel mélyen azonosultam, sokkal inkább V.S. Naipaul indo-karibi világa indított el utamon, bár ezt a világot nem ismertem, és nem is érdekelt különösebben, mégis ez a forrás, a számkivettségnek ez az útvonala vezetett el azokhoz az elméleti kérdésekhez, amelyek ma a gondolkodásom magját képezik.”²⁵

Valóban Naipaul a gyarmati-posztkoloniális tapasztalat sokrétű érzékenységét összegzi. Egyszerre három fejlődő világbeli térségben otthonos: indiai szár-

mazású karibi szerző, és több szálon kötődik Afrikához, de több mint a három kultúra örökségéből eredő mimikri, holott valójában nem tartozik egyikhez sem. Naipaul nagyszülei Indiából érkeztek Trinidadra mint vendégmunkások, majd maradtak ott a szerződési időszak letelte után, ahogy annyi más sorstársuk. Naipaul Trinidadon nőtt fel, angol iskolában kapott alapoktatást, felmenői anyanyelvét nem beszéli, a családban egyedül a nagymama használta a hindit. Naipaul gyerekkorában még megértett ebből valamennyit, de, mint ahogy a családban mindenki, angolul válaszolt. Később elhagyta szülőhazáját, az Oxfordi Egyetemre került állami-gyarmati ösztöndíjjal, és életvitelszerűen soha nem tért vissza a karibi szigetekre. Utazóként többször meglátogatta ősei földjét Indiában, huzamosabb ideig tartózkodott ott, míg Afrikával való kapcsolata kezdetben trinidadi etnikai háttéréből következik, hisz a sziget lakosságának többsége afrikai származású. Naipaul a kelet-afrikai és közép-afrikai térségbe is többször el látogat, Ugandában él hosszabb ideig, és második felesége kenyai. Személyisége tehát mindhárom kultúra háttérét magába foglalja, mégis távolságot tart mind egyiktől. A szülőföldet megjelenítő útikönyvek, regények mellett indiai útikönyvek és több afrikai regény tanúskodik a három kultúrába történő beágyazottságáról, de mindhárom kultúrát brahminikus elkülönüléssel figyeli és értékeli, amely magatartás miatt gyakran bírálat éri.

Faji öröksége ellenére Indiában tett látogatásai útikönyveket és dokumentumfilmeket eredményeztek ugyan, indiai környezetben játszódó regényt azonban nem írt. Bruce King szerint „Naipaul racionalista, világi beállítottságú, erősen hisz a nyugati individualizmusban és szkeptícizmusban, ugyanakkor érzelmileg vonzza az indiai fatalizmus, passzivitás és a világról alkotott illuzórikus filozófiai elképzelések.”²⁶ A karibi helyszíneken játszódó regények sorsából, neveletéséből egyenesen következnek, de talán meglepő, hogy az afrikai kontinenshez ugyanolyan erős szálak fűzik, mint az indiai szubkontinenshez: az a tény, hogy második felesége egy Kelet-Afrikában született pakisztáni újságíró, sokkal inkább e kulturális vonzalom következménye, semmint oka. Naipault gyökerei valójában négy világhoz kötik: indiai származása, karibi gyerekkora és Afrikához való vonzódása mellett a papírjai alapján brit állampolgár, és a hivatalos besorolás szerint brit író, hisz hosszú életének háromnegyed részét Angliában töltötte.

A korai afrikai írások közül két munkája Afrikában játszódik (az *In a Free State* című novelláskötettel 1971-ben elnyerte a rangos Booker-díjat, és *A Bend in the River* című regény néhány évvel később szintén a Booker-díj jelöltjei közt szerepelt). Egy másik regényt (*The Mimic Men*) afrikai tartózkodása során írt, de ez utóbbi nyugat-indiai és angol környezetben játszódik. Az Afrika-téma legközelebb *A Way in the World* (1994) utolsó szakaszában jelenik meg újra, majd évtizedekkel később a *Half a Life* (2001) és a *Magic Seeds* (2004) című regényekben, bár az utóbbi cselekményének helyszíne Berlin, ahol a tizennyolc évesen száműzetésre kényszerült mozambiki főhős él. A két kései regény első darabjában a főszereplő egy portugál lányt vesz feleségül, és Kelet-Afrikában telepedik le.

Az útikönyvek sorát a *The Middle Passage* (1962) kezdi. A könyv címe a rabszolgakereskedelmi háromszög (Anglia – Nigéria – Karib-szigetek – Anglia) középső szakaszára utal. Ezt követi az *An Area of Darkness* (1964), első indiai utazásának élményei. Az elkövetkező években számos karibi és indiai regény és útleírás jelenik meg, melyeknek a pusztas felsorolása is terjedelmes lenne. Jó néhány közülük mára magyar (bár nem mindig a legsikerültebb) fordításban is olvasható. A könyvek szerzői ismertetései hangsúlyozzák, hogy Naipaul 1954-ben

Londonban kezdett írni, és ezután soha nem követett semmilyen más hivatást. Az eredmény több mint harminc kötet.

A megélhetést biztosító íróvá válás rögös útján a kezdő-ifjú Naipault újságíró édesapja irányítgatja. Vidia oxfordi egyetemi éve alatt folytatott levelezésük negyven évvel később *Between Father and Son: Family Letters* (1999) címmel jelent meg. Ezekben a levelekben az apa újra és újra arra biztatja fiát, hogy tollal nevet és esetleg néhány fontot keressen. Folyamatosan figyelmezteti, hogy ragaszkodjon az íráshoz; saját alkalmankénti novella-megjelenéseiről és a honoráriumok mértékéről mindig akkurátusan beszámol, jóllehet ezek a tiszteletdíjak fia szemében, aki Oxfordban gyakran gondatlanul osztja be a pénzét, de aki még így is képes néha a megtakarításából kisebb összegeket hazaküldeni, minden bizonnyal aprópénz csupán.

Az apa, Seepersad Naipaul sok éven át a *Trinidad Guardian* újságírójaként dolgozott; pályája során háromszor hagyta el, majd tért vissza ugyanahhoz a laphoz. V.S. Naipaul az apa portréját teremtette újjá egyik legismertebb regénye hőseként. Bruce King rámutat, hogy a regény (*A House for Mr. Biswas*) számos apró részlete a való életből vett mintán alapul.²⁷ Seepersad Naipaul egész élete során folyamatosan azért küzd, hogy szépirodalmi szerzőként érjen el sikereket, ahogy Mr. Biswas, maga is újságíró, azért küzd, hogy saját ingatlant szerezzon, ami egyébként Seepersad Naipaulnak soha nem sikerült. Seepersad Naipaul 1943-ban saját költségén, indokaribi szerzőként a térségben elsőként,²⁸ egy novelláskötetet ad közre, *The Adventures of Gurudeva* címmel. A könyv csupán a mikrorégióbeli szépirodalom korai kísérlete; sem megjelenésekor, sem később magas kulturális értéket vagy anyagi hasznot nem jelentett, szerzőjének nagyon szerény sikert hozott, és természetesen sokáig nem lett újranyomva. Amit tudunk róla, azt a V.S. Naipaul által írt és valószínűleg az ő sikereinek köszönhetően az Andre Deutsch kiadónál megjelent 1976-os új kiadás előszavából tudjuk. A történetek „India mint az őshaza értelmezéséből, a hitelemek egy új közösségbe, a gyarmati Trinidad társadalmába történő beágyazódásából és e két háttér egyesítéséből fakadnak. Nem könnyű olyan közösségről írni, amelyről soha nem írtak korábban.”²⁹

Trinidad multikulturális világán belül Seepersad Naipaul a hindu közösségre összpontosít; a szerző alapvető célja megmutatni, miként igyekszik a közösség egykori kulturális értékei fenntartásával megőrizni magát a széteséstől. A kínai vagy keresztény alakok csupán mellékszereplők. Néhány történet a hindu közösséget hátrányosan, kedvezőtlen fényben ábrázolja. A *Gratuity* (Pénzjutalom) című elbeszélés egy út menti kereskedő kártérítés iránti kérelméről szól, ám az elnyert összeg a sikert megünneplő dáridó után alig elegendő egy öreg számára. A kereskedő úgy dönt, újra munkába áll, de egykori munkáltatója nem hajlandó alkalmazni. Az *Obeah* (Varázslat) című novellában egy szerelmes fiú természetfeletti közbenjárásra igyekszik szert tenni, de kiderül, hogy a lány, akit megpróbál ily módon bolondítani, az *obeahman*, a varázsló lánya. A *Panchayat* (Falusi törvényszék) című írásban egy házaspár konfliktusáról olvasunk, de a meghallgatás során a feleség egyre inkább magába zárkózik, az *In the Village* (A faluban) című vázlat pedig durva falusi nők szemével láttatja az igencsak elmaradott társadalmi körülményeket. A hat ujjal és lábbal előre született fiú története, *They Named Him Mohun* (Mohunnak nevezték el) egy családi legendát dolgoz fel,³⁰ ugyanezt a részletet V.S. Naipaul is újjáteremti a *Mr. Biswas* házában.³¹

Az édesapa mellett a tágabb családban is jelen volt az írói hivatás iránti hajlam: Vidia fiatalabb testvére, Shiva Naipaul és unokaöccse, Neil Bissoondath is

többkötetes szerző. Shiva Naipaulról általánosságban elmondható, hogy a saját hang megtalálásáért folytatott küzdelemben rendre a sikeres fivért imitálja. Vidia pályája során egyre gyakrabban ötvözi a különböző irodalmi műfajokat. Shiva kettejük közül a kevésbé tehetséges szerző, jóllehet nagyon fiatalon halt meg, így az írói hagyaték is jóval szerényebb, jószerevével csak másolni igyekszik az idősebb testvér megközelítését és útját. *Beyond the Dragon's Mouth* (A Sárkányszáj-öbölt elhagyva, 1984) vegyes írások gyűjteménye: van itt önéletrajz, nyolc novella és vagy kétszáz oldalnyi esszé és útleírás *Pieces* (Darabok) alcím alatt, amelyek mindegyike eredetileg brit újságokban jelent meg. A kötet tizenhárom évet ölel fel Shiva Naipaul pályáján, kezdve egy eredetileg 1971-ben írt rövid elbeszéléssel, egészen az 1984-ben, a rangos *New Yorker* című irodalmi magazinban megjelent, címadó, önéletrajzi történetig, melyben a szerző gyermekkorára, tanulmányaira emlékezik, és arra az élményre, ahogy a Sárkányszáj-öböl érintésével hajón maga mögött hagyta Trinidadot.

Shiva Naipaul hiányosságai nemcsak abban rejlenek, hogy eltérő irodalmi műfajokat kényszerít egyetlen kötetbe, hanem abban is, hogy történetei, mint a *The Political Education of Clarissa Forbes*, kissé túl meglepetésszerűek és didaktikusak, máskor pedig túl nyilvánvalóak és naivak, mint például a *Dolly House* és a *The Father, the Son and the Holy Ghost* (Atya, Fiú, Szentlélek). A *Man of Mystery* (Egy titokzatos ember), például, néhány oldalba sűríti egy cipész életét, kezdve Brazíliában töltött korai éveitől, ahol megalapozza jövőjét, majd kitaláltá válik, egészen haláláig és trinidadai temetéséig: a bonyodalmas történet néhány oldalban túl tömör. Shiva Naipaul azon írásai sikerültebbek, ahol a trinidadai társadalom sokszínűségét igyekszik megjeleníteni, mint a *The Beauty Contest* (Szépségverseny) és a *The Tenant* (A bérlő). A válogatás legjobb darabja, a *Lack of Sleep* (Alváshiány) egy londoni panzióban élő öreg nyugat-indiai bevándorló sorsát meséli el, bár a helyszínekre csak utalás történik. Az egyes szám első személyű elbeszélés, az egyetlen ilyen a könyvben, pontos portrét rajzol egy bizonytalansággal, feledékenységgel küszködő idős emberről, aki a nagyvárosi társadalomban gyarmati státusának köszönhetően ambivalens személyiség. Az öregember észrevételei fiáról, házvezetőnőjéről, egy parkban vagy a sarki kocsmában megfigyelt londoni társadalomról elejtett megjegyzései gyakran ábrándozásba merülnek, s ez a merengés a történetet álomszerűvé teszi, mágikus realista jegyeket kölcsönöz az írásnak.

V.S. Naipaul unokaöccse, Neil Bissoondath is elismert író. Tizenennyolc évesen hagyta el Trinidadot, ahogy annyian mások, egyetemi tanulmányok céljából. A torontói York Egyetemen végzett, majd ugyanott franciát és angolt tanított. Néhány elbeszélés és regény után egy közismereti célú, a multikulturalizmusról szóló, ellentmondásos tanulmánykötetet adott közre, *Selling Illusions* (Illúziók vására) címmel. Az 1988-as kanadai multikulturalizmusról szóló törvény elemzéséből kiindulva arra a következtetésre jut, hogy „az egzotikus termékek piaca nem az egész társadalom felé irányul, sokkal inkább a társadalmat megosztja, kisebb etnikai, faji vagy kulturálisan meghatározott csoportok egységére bontja”,³² és nyilván mint ilyen nem kívánatos. Míg történetei, mint a gyakran antologizált *Digging Up Mountain* (Felásni a hegyet), amelyben egy nyugat-indiai ültetvényes az amerikai szabadság ígéreteitől hajtva elhagyja a szigetet, ahol élt, egy Bissoondath háttérével rendelkező szerző tollából elfogadottak és szokványosak, a befogadó társadalmat érintő és vitát gerjesztő tanulmányával talán szerzett néhány barátot, de legalább ugyanennyi ellenséget.

A fenti összegzésben azt igyekeztem megvilágítani, milyen társadalmi és közvetlen családi háttér segítette, ösztönözte vagy egyszerűen kísérté V. S. Naipaul pályáját íróvá válása útján. Nyilvánvaló, kivételes tehetsége nélkül soha nem találta volna meg saját írói szerepét, ahogy szinte mindenben az ő sorsában osztozó családtagok nem nőttek túl saját árnyékukon. Am Naipaulnál „az ésszerűség, sikerre és rendre törekvő belső igény az, ami egy amúgy erőszakos, kaotikus és céltalan világban”³³ hozzásegíti, hogy saját irodalmi hangjára rátaláljon. Korai oxfordi éveiben apjától érkezett levelei egészen konkrétan, valamint a kezdeti irodalmi próbálkozásaival előtte példaként álló apa alakja tágabb értelemben arra ösztönözte Naipault, hogy csak az írásra támaszkodjon. Erre a mozzanatra élte végéig büszke, és ezt a mentalitást a nehéz időkben sem hagyta el; ez nyújtott számára inspirációt, egyfajta állandó elégedetlenséget, amire leghatásosabb ellenszernek az írás bizonyult. Ez által, az alkotó munka által és segítségével kereste állandóan a lelki nyugalmat egy, sorsát tekintve, gyökerestől felforgatott világban, amelyre igazán sosem talált rá.

■ JEGYZETEK

1. Kenneth Ramchand: *The West Indian Novel and its Background*. Heinemann, London, 1983. 3.
2. Richard Musman: *Background to English-speaking Countries*. Macmillan, London, 1987. 106.
3. Robin Cohen: *Global Diasporas*. University College London Press, London, 1997. 137.
4. Hilary McD. Beckles: *The 'Hub of Empire': The Caribbean and Britain in the Seventeenth Century*. In: *The Origins of Empire: British Overseas Enterprise to the Close of the Seventeenth Century*. Ed. Nicholas Canny. OUP, Oxford, 1998. 228.
5. Uo. 221–222.
6. Richard B. Sheridan: *Sugar and Slavery: An Economic History of the British West Indies, 1623-1775*. University of the West Indies Press, Kingston, 1994. 400.
7. David Richardson: *The British Empire and the Atlantic Slave Trade, 1660-1807*. In: *The Eighteenth Century*. Ed. P.J. Marshall. Oxford: OUP, 1998. 451.
8. George Lamming: *The Pleasure of Exile*. Michael Joseph, London, 1960. 97–98.
9. Richardson: i.m. 454.
10. J.R. Ward: *The British West Indies in the Age of Abolition, 1748-1815*. In: *The Eighteenth Century*. Ed. P.J. Marshall. OUP, Oxford, 1998. 421.
11. Uo. 432.
12. Uo. 435.
13. Uo.
14. Uo. 437.
15. David Richardson: *The British Empire and the Atlantic Slave Trade, 1660-1807. The Eighteenth Century*. Ed. P.J. Marshall. OUP, Oxford, 1998. 440.
16. Gad Heumann: *The British West Indies*. In: *The Nineteenth Century*. OUP, Oxford, 1999. 477.
17. Uo.
18. Uo. 484.
19. Robin Cohen: *Global Diasporas*. University of London Press, London, 1997. 60.
20. Uo. 61.
21. B. Parekh: *Some Reflections on the Hindu Diaspora*. *New Community*. iv (1994), 605.
22. Heuman: i.m. 485.
23. David Dabydeen: *West Indian Writers in Britain*. In: *Voices of the Crossing: The Impact of Britain on Writers from Asia, the Caribbean and Africa*. Ed. Ferdinand Dennis and Naseem Khan. Serpent's Tail, London, 2000. 59.
24. V.S. Naipaul: *Miguel Street*. Penguin, Harmondsworth, 1987. 172.
25. Homi Bhabha: *The Vernacular Cosmopolitan*. In: *Voices of the Crossing: The Impact of Britain on Writers from Asia, the Caribbean and Africa*. Ed. Ferdinand Dennis és Naseem Khan. Serpent's Tail, London, 2000. 140.
26. Bruce King: *V.S. Naipaul*. Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, 2003. 7–8
27. Uo. 207.
28. Victor J. Ramraj: *Still Arriving: The Assimilationist Indo-Caribbean Experience of Marginality*. In: *Reworlding: The Literature of the Indian Diaspora*. New York: Greenwood Press, 1992. 78.
29. V.S. Naipaul: *Foreword*. in Seepersad Naipaul. *The Adventures of Gurudeva*. Andre Deutsch, London, 1976. 19.
30. I. m. 8.
31. V.S. Naipaul: *A House for Mr Biswas*. Penguin, Harmondsworth, 1969. 15.
32. Neil Bissoondath: *Selling Illusions: The Cult of Multiculturalism in Canada*. Penguin Markham Ontario: 1994. 214.
33. King: i. m., 13.